

ligt Luomanen felaktigt tolkat som ett självständigt evangelium. Kvar blir de två andra evangelierna, båda härstammande från någon typ av eboniter.

Det vore dumdrigtigt att i en kort recension ta ställning till Luomanens hypotes, som tävlar med ett antal äldre och nyare alternativ till treevangeliehypotesen. Det kommer att ta sin tid innan en ny – och knappast slutgiltig – konsensus utformas. Under tiden kan försiktigare övergångsstrategier vinna mark. Luomanens kritik mot inkludering av det så kallad *To loudaikon* (randanmärkning till Matteusevangeliet i vissa handskrifter) i "Nasaréerevangeliet" överensstämmer med Jörg Freys ställningstagande i den nya ersättaren av Hennecke-Schneemelcher (Markschies & Schröter, ed., *Antike Christliche Apokryphen in deutscher Übersetzung 1: Evangelien*, Mohr Siebeck 2012). Frey återger dessa randanmärkingar inte som en beståndsdel av sitt "Nasaréerevangelium", men annars avviker hans rekonstruktion av denna skrift väsentligt från Luomanens. Eboniterevangeliet rekonstrueras i praktiken på ett identiskt sätt av Frey och Luomanen. Den enda skillnaden är att Frey har berättelsen om de tolv apostlarnas kallelse i början av sin rekonstruktion medan Luomanen betraktar den som en epilög eller möjligtvis som en inledning till eboniternas "apostlagärningar". Däremot finns flera skillnader i de två rekonstruktionerna av Hebréerevangeliet. En del skillnader beror på att Luomanen bortser från sena medeltida källor.

Metodiskt lovvärd är i alla fall Luomanens "objektiva" utgångspunkt. I stället för förutfattade meningar om evangeliernas teologi är utgångspunkten för rekonstruktionen en kritisk granskning av kyrkofädernas uppgifter. Men i något skede kan man inte undvika att vända om resonemanget och se hur de fragment som verkar höra till ett evangelium harmonierar innehålls-

ligt och teologiskt – och i detta skede gör Luomanen de sista avgörande urvalen. Ett ställe där Luomanen har svårt att bestämma sig är berättelsen om den Uppståndnes möte med Jakob, som svurit att han inte skulle äta något bröd efter den sista måltiden förrän han såg den uppståndne Jesus. Då dukar den Uppstående upp för Jakob: "Min broder, ät ditt bröd, ty Människosonen har uppstått från de döda." (Hieronymus, *Vir. ill.* 2) Man brukar hänföra fragmentet till Hebréerevangeliet, och så gör också Luomanen, fastän med tvekan. Han konstaterar, ganska övertygande, att berättelsen legitimerar det non-quartodecimana påskfirandet och motsvarande fastepraxis: fastan tar inte slut den 14:e nisan utan på uppståndens dag. Om legenden hör hemma i påskstridens hetta (slutet av 100-talet), så kan den inte ha varit med i Hebréerevangeliets äldsta form, eftersom hänvisningar till evangeliet finns redan från början av 100-talet. Men Luomanen väljer ändå att ta med denna tradition i sin rekonstruktion, tydligen imponerad av dess släktskap med synoptisk tradition som gör att den i alla fall passar bättre i hans rekonstruktion av Hebréerevangeliet än i det mer gnostiserande Hebréerevangeliet som den äldre treevangeliehypotesen postulerade (s. 172).

I ett snävt "nytestamentligt" perspektiv är Luomanens intressanta bidrag dels hans hypoteser om två sorters eboniter, den ena gruppen härstammande från den hebreiska urkyrkan i Jerusalem och den andra från "hellenisterna" och deras tidiga mission i Judéen, Samarien och på Cypern (jfr. Apg 11:19–20) där kyrkofadern Epiphanius mötte sin eboniter (*Panarion* 30). Dels är Luomanens observationer om de judekristna evangeliernas kopplingar med Q, Thomasevangeliet och de kanoniska evangelierna av intresse. I ett lite vidare perspektiv kan hans detaljrika analyser av de harmoniserande procedurerna i andra år-

hundradets evangeliereception visa sig fruktbara. Men skiljelinjen mellan kanonisk och annan litteratur, mellan första århundradet och den patristiska eran är förstås något som helsingforsexegeterna för länge sedan har lämnat bakom sig. Bra så.

KARI SYREENI
PROF., ST. KARINS

**JUKKA MÄKINEN &
HEIKKI SAXÉN (TOIM.)**
**John Rawlsin filosofia:
Oikeudenmukaisuus moniarvoisessa yhteiskunnassa.**
Helsinki: Gaudeamus 2013.
231 s.

John Rawls (1921–2002) oli yhdysvaltalainen filosofi, jonka kirjoitukset vaikuttivat merkittävästi 1900-luvun jälkipuolella käytyyn keskusteluun yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta ja normatiivisesta etiikasta. Rawlsin keskeisiä teoksia olivat vuonna 1971 julkaistu *A Theory of Justice* (suom. *Oikeudenmukaisuusteoria*) ja vuonna 1993 julkaistu *Political Liberalism*. Juuri ilmestynyt *John Rawlsin filosofia: Oikeudenmukaisuus moniarvoisessa yhteiskunnassa* on ensimmäinen yksinomaan Rawlsin ajattelua käsittelevä suomenkielinen antologia. Tämänhetkisen suomalaisen Rawls-tutkimuksen keskeisiin tutkijoihin lukeutuvat kirjan artikkeleiden kirjoittajat edustavat eri tieteenaloja kuten filosofiaa, teologiaa ja taloustiedettä. Kukin kirjoittajista tarkastelee yhtä Rawlsin ajatteluun liittyvää erityisteemaa unohtamatta kuitenkin liittää sitä kokonaisvaltaisesti muuhun Rawlsin ajatteluun.

Kirjan artikkeleissa haetaan Rawlsin ajattelun puitteissa vastausta kysymykseen, minkälainen olisi oikeudenmukaisen yhteiskunnan ideaa-

li länsimaisen poliittisen kulttuurin kontekstissa. Poikkeuksen tästä tekee Juha Sihvolan postuumisti julkaistu globaalia oikeudenmukaisuutta käsittelevä artikkeli "Suvaitsevaisuus ja kansainvälinen oikeudenmukaisuus". Muilta osin kirjan keskeisimmäksi kysymykseksi nousee, mitä oikeudenmukaisuus tarkoittaa silloin, kun kontekstiksi otetaan länsimaiset liberaalidemokraattiset yhteiskunnat, joissa vallitsee pluralismi eli maailmankatsomusten moninaisuus. Kuten kirjan artikkeleissa esitetään, maailmankatsomuksellinen pluralismi asettaa oikeudenmukaisuuskäsityksen muodostamiselle joitakin haasteita. Lyhyesti ilmaistuna oikeudenmukaisuuskäsityksen tulee olla moniarvoisessa yhteiskunnassa sellainen, että erilaisia uskonnollisia ja filosofia näkemyksiä kannattavat yhteiskunnan jäsenet voivat hyväksyä sen luopumatta omista katsantokannoistaan. Tähän näkökohtaan Rawls ei varhaisessa tuotannossaan kiinnittänyt riittävästi huomiota, kuten Kaisa Herne esittää artikkelissaan "Oikeudenmukaisuusteoria". Rawlsin varhaisen oikeudenmukaisuuskäsityksen keskeisenä ongelmana oli oletus yhteiskunnan jäsenten moraalisten katsomusten homogeenisyydestä. Myöhemmissä kirjoituksissaan Rawls sanoutui irti oikeudenmukaisuuskäsityksensä epärealistisista lähtökohdista pyrkiessään vastaamaan paremmin moniarvoisuuden asettamiin haasteisiin. Tätä myöhemmin kannattamaansa ajattelutapaa, jonka tavoitteena oli antaa enemmän tilaa yksilöiden kaikenkattaville katsomuksille, Rawls nimitti poliittiseksi liberalismiksi.

Rawlsin teoksia lukiessa jää päällimmäisenä vaivaamaan se, että pyrkiessään oikeuttamaan käsityksensä oikeudenmukaisuudesta, hän joutuu tekemään joitakin melko kyseenalaisia oletuksia esimerkiksi empiirisistä yhteiskunnallisista olosuhteista ja ihmisluonnosta. Toisaalta Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen toimivuus on riippuvainen

monin tavoin suopeista yhteiskunnallisista oloista. Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsitys vaikuttaisi siis olevan sisäisesti koherentti, mutta on kyseenalaista, onko se todellisen maailman olosuhteissa saavutettavissa. Rawlsin teorian ideaaliseen luonteeseen kiinnittää kriittistä huomiota Ville Päivänsalo artikkelissaan "Toisen periaatteen oikeuttaminen ja soveltaminen". Päivänsalon artikkeli on merkittävä myös siksi, että siinä eritellään oletuksia, jotka ratkaisevat paljolti sen onko rawlsilaisella filosofialla lopulta annettavaa todellisen maailman ei-ideaalisille yhteiskunnille. Päivänsalo esittää, että Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen oikeuttaminen on vahvasti riippuvainen siitä, vastaako se yhteiskunnan jäsenten harkittuja vakaumuksia. Esimerkiksi Rawlsin kuuluisan kahden oikeudenmukaisuuden periaatteen oikeuttaminen edellyttää, että yhteiskunnan jäsenet kannattavat jossain määrin vapautta, tasa-arvoa ja kohtuullisuutta. Vastaavasti esimerkiksi matlaa verotusta ja yksilöllisiä omistusoikeuksia kannattavat libertaristit eivät todennäköisesti antaisi tukeaan Rawlsin periaatteille.

Ongelman voidaan nähdä olevan siis siinä, että yksilöitä ei voi pakottaa hyväksymään jotakin tiettyä käsitystä hyvästä, koska liberaalissa yhteiskunnassa yksilöiden tulee saada vapaasti valita omat hyväksyntänsä. Toisaalta mikäli oikeudenmukaisuuskäsityksen oikeuttamisessa tulee aina ottaa huomioon sosiaalinen aspekti, eli vastaako se tosiasiallisesti yhteiskunnan jäsenten kannattamia ajattelutapoja, on siltä vaarassa pudota pois kaikki erityinen sisältö. Tällöin on myös vaarana, että ajaudutaan enemmistön preferenssien maksimointiin, kuten oikeudenmukaisuuden idea tulkitaan utilitarismissa, jolle Rawls pyrki teoriallaan esittämään vaihtoehdon. Siitä huolimatta, että Päivänsalo ei näe todellisessa maailmassa vallitsevan Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksen edellyttämää suopeaa taus-

takulttuuria, voisi se kuitenkin saada tukea "välittämisen kulttuurista", joka sisältää ne todellisissa yhteiskunnissa vaikuttavat maailmankatsomukset, joihin sisältyy jonkinlainen välittämisen ajatus. Päivänsalon johtopäätöksenä kuitenkin on, että kaikkia Rawlsin ajatuksia tuskin voidaan soveltaa sellaisenaan todellisen maailman epäideaalisissa oloissa. Oikeanlainen tasapaino Rawlsin ideaaliteorian ja todellisen maailman olosuhteiden välillä jää lopulta avoimeksi kysymykseksi.

Yksi ajattelutapa, joka saattaa vähentää Rawlsin teorian rigorismista johtuvia ongelmia ja siihen sisältyvää epärealistisuutta, ja tällä tavoin mahdollistaa hänen ajatustensa vapaamman soveltamisen, on kansalaiskeskustelun ajatukseen pohjautuva deliberatiivinen demokratia, johon Rawls itsekin pyrki asemoitumaan myöhemmissä kirjoituksissaan. Tätä puolta Rawlsin ajattelusta esitellään Maija Setälän kirjoittamassa artikkelissa "Rawls ja deliberatiivisen demokratian teoriat" sekä Juha Räikän ja Kati Niemelän kirjoittamassa artikkelissa "Uskonnolliset perustelut ja kansalaiskeskustelun etiikka". Rawlsin asemoituminen deliberatiivis-demokraattiseen ajattelutapaan merkitsi hänen teorian sa kannalta ennen kaikkea sitä, että kaikkia kysymyksiä ei enää pyritä ratkaisemaan yhden teorian avulla. Sen sijaan vastuuta poliittisten ja moraalisten kysymysten ratkaisemisesta siirretään kansalaisten väliseen keskusteluun, jonka puitteissa tehtyjä päätöksiä rajoittavat kuitenkin esimerkiksi kaikille yksilöille kuuluvat perusvapaudet ja perustuslaki. Tässä Rawlsin käsitys kansalaiskeskustelusta eroaakin kuuluisan diskurssieetikon, Jürgen Habermasin näkemyksestä, jonka mukaan jopa yksilöiden perusvapaudet tulee voida asettaa demokraattisen keskustelun kohteeksi.

Aivan uudenlaisen tulkinnan Rawlsin ajattelusta tarjoaa Heikki Saxén artikkelissaan "Poliittinen liberalismi aatehistoriallisessa jatku-

mossa”, jossa Rawlsin käsitystä poliittisesta liberalismista tulkitaan hänen aikalaistensa, Charles Larmoren ja Judith Skhlarin ajattelun välityksellä ja täydentämänä. Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttilla puolestaan tarkastelee Rawlsin filosofian metodologiaa artikkelissaan ”Rawlsin varhaisista kirjoituksista,” mistä käy ilmi, että Rawlsin metodi on tuttu jo Aristoteleen ajattelusta. Jukka Mäkinen tuo artikkelissaan ”Rawlsin suhde taloudelliseen hyötyajatteluun” esiin Rawlsin ajattelun taloustieteellistä ulottuvuutta, jota on hänen mukaansa tulkittu puutteellisesti normatiivisen taloustieteen valtavirrassa.

Kuten epilogissa todetaan, teoksen pääasiallinen tarkoitus on Rawlsin ajattelua koskevien ongelmallisten ja virheellisten tulkintojen esille tuominen sekä niiden korjaaminen. Tässä tehtävässään kirjoittajat ovat onnistuneet hyvin. Suomalaisen Rawls-tutkimuksen kontekstissa *John Rawlsin filosofia* on pikemminkin pelinavaus kuin lopullinen yhteenveton Rawlsin ajattelun merkityksestä ja sen mahdollisuuksista.

ANTTI SEPPÄLÄ
TEOL. MAIST., OULU

EERO HUOVINEN Avoim taivas. Helsinki: WSOY, 2008. 315 s.

Piispa Eero Huovinen on ahkera kirjoittaja. Helsingin piispan virkaa hoitaessaan hän kirjoitti sekä akateemisilla että muilla foorumeilla. Vaikka monet virkamiehet puhuvat ja kirjoittavat työkseen paljon, tekstien julkaisukynnys kaupallisella kustantajalla ylittyi Huovisella useammin kuin monella muulla. Hän kuuluu siihen joukkoon ihmisiä, jotka ottavat vanhemman Pliniuksen tunne-

tun ohjeen tosissaan: *nulla dies sine linea*. Kirjoittaminen on tapa ajatella ja opiskella. Piispan viran hoidosta voi jäädä eläkkeelle, kirjailijan kutsumuksesta ei.

Vuonna 2008 ilmestyneessä koomateoksessaan *Avoim taivas* Huovinen käsittelee useita teemoja. Kirja jakautuu kolmeen pääosaan, joista ensimmäinen sisältää lyhyehköjä homilia-tyyppisiä raamatunselityksiä. Laatu on tekijälle ominaisesti korkea ja selitykset käyvät papistolle laajemminkin puheiden malliksi ja materiaaliksi. Huovisen tapa puhua Jumalasta vaikeidenkin tapahtumien yhteydessä on jättänyt jälkensä moniin suomalaisiin. Homiliat ovat usein samaan aikaan yksinkertaisia ja monitasoisia. Kun sanavalinnat on tehty tilavasti, lukijalle jää mahdollisuus liikkua myös rivien välissä.

Teoksen toisen osan kirjoitukset liikkuvat yhteiskunnallis-eettisessä maastossa. Huovinen pohtii muun muassa työelämän kysymyksiä, kiirettä ja pirstaleisuutta, sekä taloudenpitoa ja raha-asioita. Huovinen näyttää, että teologilla on annettava yhteiskunnallisten aiheiden käsitteelyyn. Omimmillaan hän kuitenkin on kristinopin kysymyksissä. Tyyllisesti monet tekstit sijoittuvat saarnan, esseen ja artikkelin välimaastoon.

Avoimen taivaan kolmas osa sisältää muun muassa kirkkoa, ekumeniaa ja virkaa käsitteleviä tekstejä: piispuus, naispappuus, ehtoollisyhteys, paavi ja Rooma. Ekumeniaan liittyvät tekstit toimivat teologeillekin pikakurssina kirkkojen välisestä yhteistyöstä. On hyvä, että ekumeenisia kysymyksiä käsitellään laajalle lukijakunnalle suunnatussa kirjassa, sillä monet suomalaiset vierailevat lomamatkoillaan toisten kirkkokuntien tilaisuuksissa ja pyhäköissä. Tietoisuus ekumenian kysymyksistä antaa turistille myös teologisia matkaeväitä. Kolmanteen osaan on sijoitettu myös teoksen hienoimpiin kuuluva teksti, naisten papiksi vihkimisen 20-vuotisjuhla-

messun saarna ”Naisen suku murskaa käärmeen pään”.

Huovisen työtapaan kuuluu tietty ekonomisuus: teoksen kirjoituksia on toimitettu eri tilanteisiin valmistelluista esityksistä ja osa on myös julkaistu toisaalla (ainakin teologilukijaa julkaisutiedot kiinnostaisivat). Monet raamatunselitykset pohjautuvat saarnoihin, esimerkiksi ”Enkeli ja pyhä paikka” (s. 50–53) on toimitettu Vuosaaren kirkon uudelleen käyttöönoton ja siunaamisen yhteydessä 1.10.2006 pidetystä saarnasta, jota itsekin olin paikalla kuulemassa. Koska kristinusko on historiallinen uskonto, jälkipolvien kannalta olisi hyödyllistä tarjota tekstin ohella myös sen konteksti. Luonnollisesti tekstejä voi lukea myös ilman historiallista horisonttia ja ne voivat silti hyvin välittää lukijalle tekijän kaksiosaisen tavoitteen kertoa ”ihmisen toiveesta löytää taivas ja Jumalan vakuutuksesta, että taivas on auki” (s. 9).

Kirjan viimeinen teksti vie lukijan Roomaan. Huoviselle kaupunki tuli tutuksi jo lapsena Lauri-isän kirjeiden välityksellä. Sittemmin hän on vierailut siellä eri rooleissa — aina väitöskirjan tekijästä piispaan. Roomassa Huovista viehättävät miljöön ohella myös ruoka ja paikalliset ravitsemusliikkeet. ”Illallinen italialaisessa ravintolassa voi olla taivaallinen”, teroitetaan jo teoksen takakan-nessa.

Syöminen, taivas ja tekstit muodostuvat Huovisen teoksen kantaviksi teemoiksi. En tiedä tulkitsenko teoksen kantta oikein, mutta näen siinä kirjan päälle asetetut ruokailuvälineet, joiden edessä taivas aukeaa. Juutalais-kristillisessä perinteessä näiden teemojen liittyminen yhteen ei ole mitenkään epätavallista. Raamatussa sekä Hesekeiliä että Johannesta kehoitetaan ahmimaan kirjoituksia kirjaimellisesti (Hes. 3:1–3; Ilm. 10:8–10), ja luostareissakin kirjoitus- ja ruokasali olivat usein sama huone. Ruoansulatukseen liittyvä termi *ruminatio* sai sekin hengellisen merkityksen, kun Luther kehot-